УДК 141.7:316.32
DOI https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2026.3.9

Вівчар Володимир Миколайович
аспірант кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
orcid.org/0009-0003-9010-1445

ЗЕМЛЯ ЯК ПРАЦЯ І ЯК СУБСТАНЦІЯ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ОБҐРУНТУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ ТЕЗИ

Актуальність проблеми. *Війна повернула землю в центр українського суспільного мислення, проте способи, у які категорія землі входить у цивілізаційні аргументи, залишаються теоретично непроясненими. Заміновані поля, зруйновані гідротехнічні споруди, вивезений ґрунт і окуповані території описуються в публічній мові через категорії тяглості, пам'яті та приналежності, тобто через словник філософії, а не господарства. Водночас фігура, за якою тривале проживання на території породжує спільноту з особливою історичною місією, має обтяжливу європейську біографію й лежить в основі як міжвоєнного ґрунтництва, так і сучасної євразійської геософії.*

Мета дослідження *полягає у філософському обґрунтуванні землі як конститутивного відношення української цивілізації, підставою якого виступають тривала праця, право та відповідальність за оброблюваний простір.*

Методи дослідження. *Робота побудована на концептуальному аналізі, доповненому порівняльно-історичним прочитанням української аграристської традиції та західної філософії місця. Вихідною операцією є розмежування двох понятійних режимів, у першому з яких земля постає субстанцією спільноти, а в другому її відношенням. Українські джерела прочитуються як джерело понять, а не як сукупність свідчень, із фіксацією їхніх історичних обмежень. Сучасний теоретичний інструментарій залучається вибірково, за критерієм придатності до основного розрізнення. Традиція, що виводить право із захоплення землі, залучається виключно через критичне прочитання, а функцію запобіжника проти есенціалізму виконують дослідження генеалогії поділу на своїх і чужих.*

Результати дослідження. *Установлено, що цивілізаційний аргумент про землю може бути побудований двома взаємно несумісними способами. У субстанційному режимі приналежність виявляється спадком, який неможливо набути або втратити, у діяльнісному вона стає набутком, що потребує постійного відтворення. Українська традиція рухалася переважно другим шляхом, проте не формулювала цього розрізнення експліцитно, і саме невисловленість зробила її вразливою до пізніших органіцистських прочитань. Зіставлення хутірської філософії Куліша та хліборобської концепції Липинського з британським дискурсом покращення показує, що дві традиції, які не мали прямого контакту, сходяться у виведенні спільноти з обробітку. Виявлено внутрішнє напруження в самій діяльнісній моделі, оскільки виведення права з праці відкриває шлях до логіки продуктивності, здатної відтворити ієрархію, від якої відмова від походження мала звільнити. Обмеження, потрібне для зняття цієї небезпеки, не виводиться з поняття праці й вимагає залучення поняття догляду, яке не вимірюється результатом. Показано, що знищення ґрунтів як спосіб ведення війни не є ані привласненням, ані доглядом, оскільки позбавляє землю здатності бути землею для будь-кого, і цей тип просторової дії потребує окремого понятійного опрацювання. Обґрунтовано, що приналежність, зрозуміла як набуток, потребує передачі, а отже інституційних та освітніх форм, які на сьогодні залишаються нерозробленими.*

Ключові слова: *філософія землі, аграризм, хутірська філософія, територіальна нація, органіцизм, догляд за ґрунтом, ландшафт праці, номос, українська цивілізація, воєнне знищення землі.*

© Вівчар В. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Вступ. Війна повернула землю в центр українського суспільного мислення. Заміновані поля, зруйнована гребля, вивезений чорнозем, окуповані райони, перелік можна продовжувати, і жодне з цих явищ не читається суто як господарська втрата. У публічній мові вони описуються через категорії тяглості, пам'яті та приналежності, тобто через словник, що традиційно належить філософії, а не агрономії. Проте сама категорія землі у вітчизняній соціальній філософії досі лишається більше риторичною фігурою, ніж робочим поняттям. Її вживають часто, визначають рідко.

Складність починається там, де земля стає підставою цивілізаційного аргументу. Фігура, за якою тривале проживання на певній території породжує особливий тип спільноти з власною історичною місією, має важку європейську біографію. На ній трималося німецьке ґрунтництво міжвоєнної доби, на ній тримається сучасна євразійська геософія, і в обох випадках наслідки добре відомі. Шміттове поняття номосу, яке виводить право з первинного захоплення землі, належить до тієї самої родини понять. Дослідник, що береться за філософію землі, ризикує відтворити імперську риторику в дзеркальному вигляді, навіть маючи протилежні наміри. Це застереження має стояти на початку роботи.

Українська інтелектуальна традиція дає для такої роботи власний ресурс. Куліш із його хутором як етичною одиницею, Липинський із територіальною спільнотою хліборобів, Вернадський із біосферою як полем людської дії, усі вони описують землю через діяльність, право і тривалість зусилля. Поруч стоїть західна лінія від Локка до Арендт, Інґолда та Массі, де земля постає як осад праці й водночас як пучок відношень. Зіставлення цих двох ліній дозволяє сформулювати цивілізаційну тезу, не спираючись на походження. Такий хід у вітчизняній літературі досі майже не розроблявся.

Мета статті полягає у філософському обґрунтуванні землі як конститутивного відношення української цивілізації, де підставою спільноти виступає тривала праця, право та відповідальність за оброблюваний простір. Досягнення цієї мети передбачає розмежування двох понятійних режимів, органіцистського, що виводить спільноту з походження, і діяльнісного, що виводить її з відношення. Далі потрібно реконструювати діяльнісну лінію в українській думці на матеріалі хутірської філософії Куліша, хліборобської концепції Липинського та біосферного підходу Вернадського. Окремим завданням є співвіднесення цієї лінії з сучасними концепціями місця, догляду й ландшафту праці, що склалися в антропології та критичній географії останніх десятиліть. Нарешті робота має показати, які наслідки випливають із запропонованого розрізнення для осмислення воєнного досвіду руйнування землі.

Методологічні засади дослідження. Робота будується на концептуальному аналізі, доповненому порівняльно-історичним прочитанням двох традицій мислення про землю. Вихідною операцією є розмежування понятійних режимів, у межах яких земля постає або субстанцією спільноти, або її відношенням. Таке розмежування не є формальною процедурою, оскільки від нього залежить, чи виявиться цивілізаційний аргумент відкритим для перевірки, чи замкнеться на самому собі. Корновенко показує, що хутірська філософія Куліша належала до ширшої центрально-східноєвропейської аграристської ідеології [3, с. 68], і вже це знімає підозру в суто локальній самобутності українського випадку. Порівняльна рамка тут працює як засіб контролю, а не як спосіб долучення до чужого канону.

Українська традиція читається в дослідженні не як сукупність свідчень, а як джерело понять. Липинський формулює приналежність до спільноти через спільне господарювання на території, і саме ця конструкція дає можливість говорити про націю без апеляції до крові [4]. Вернадський додає до цього масштаб, у якому людська праця постає геологічною силою, тобто чинником, здатним змінювати саму матерію планети [2, с. 137]. Обидва автори прочитуються тут з увагою до їхніх власних історичних обмежень, бо жоден із них не писав у ситуації, коли земля стає об'єктом навмисного знищення. Реконструкція їхніх понять супроводжується вказівкою на межі застосовності.

Сучасний теоретичний інструментарій залучається вибірково, за критерієм придатності до основного розрізнення. Стідс демонструє, що в британському дискурсі покращення земля виступала місцем дії самої природи, а не пасивним ресурсом привласнення [13, с. 191], і це

прочитання Локка знімає з праці ореол одностороннього панування. Ґруппузо і Вайтгаус повертаються до поняття ландшафту праці, наголошуючи на закиді щодо браку політичної рефлексії в Інґолдовій моделі [9, с. 590], тому концепт береться разом із його ж критикою. Кшивошинська і Марчезі показують, що соціальні дослідники традиційно займалися поверхневими драмами території, лишаючи ґрунт природничим наукам [10, с. 191], а Пуїґ де ла Бельякаса описує зсув від уявлення про ґрунт як інертну речовину до відчуття спільної живості [12, с. 396]. Ці роботи дають мову для опису землі як предмета догляду.

Окремої обережності вимагає робота з традицією, що виводить право із захоплення. Шміттове поняття номосу залучається виключно через критичне прочитання, і Фолкерс дає для цього придатну оптику, показуючи насильство та узурпації, які супроводжують просторовий порядок [7, с. 615]. Поттедж і Кінан додають до цього спостереження, що сама фігура номосу вже містить соціотехнічний вимір [11], що ускладнює її міфологізацію. Роль запобіжника виконує Антонсіч, який простежує генеалогію поділу на своїх і чужих і показує, як національне мислення втручається в екологічне включення та виключення [5, с. 305]. Белчер і Шмідт замикають цю рамку поняттям відчуження від землі, яке виникає разом із науково-технічною практикою [6, с. 109]. Спільно ці чотири позиції утримують дослідження від сповзання в есенціалізм.

Результати. Перше розрізнення, на якому тримається подальший аналіз, стосується способу, у який земля входить у визначення спільноти. У першому режимі вона виступає субстанцією, тобто чимось таким, що вже містить у собі властивості майбутнього народу і лише розгортає їх у часі. У другому земля постає результатом тривалого відношення, і тоді спільнота виявляється не спадкоємцем властивості, а носієм зобов'язання. Різниця між цими режимами не є суто термінологічною, оскільки вони по-різному відповідають на питання про те, хто може належати до спільноти. Антонсіч показує, що поділ на своїх і чужих у природній сфері не відображає біологічних характеристик виду, а фіксує лише місце походження та історію переміщення [5, с. 308]. Той самий механізм працює й у соціальній сфері, де національне мислення надає спільноті онтологічного статусу, тобто перетворює історичний результат на природний факт. Фолкерс додає до цього спостереження, що просторовий порядок ніколи не встановлюється нейтрально і завжди супроводжується актами узурпації [7, с. 622]. Отже, субстанційний режим не просто описує спільноту, він приховує момент її встановлення.

Українська традиція дає для другого режиму несподівано ранній матеріал. Хутір у Куліша не є етнічною одиницею, і його головна характеристика полягає в способі життя, а не в походженні мешканців. Корновенко наголошує, що хутірська філософія узгоджується з ідеями центрально-східноєвропейського аграризму і стала смисловим підґрунтям українського аграризму першої третини минулого століття [3, с. 71]. Це важливо у двох відношеннях. По-перше, знімається закид у провінційності українського випадку, бо йдеться про регіональну ідейну течію з власною логікою. По-друге, стає видно, що аграризм від початку був способом мислити спільноту через господарювання. Стідс показує, що в британській традиції земля так само поставала місцем дії природи, а не пасивним ресурсом привласнення, і саме права власності артикулювали відношення між людським і нелюдським [13, с. 196]. Дві традиції, що не мали між собою прямого контакту, сходяться в тому, що спільнота виникає з обробітку.

Липинський доводить цю логіку до політичної форми. Його визначення нації спирається на спільне господарювання в межах території, і цим воно принципово відрізняється від визначень, побудованих на мові чи походженні. Хлібороб у нього є фігурою радше правовою, ніж етнографічною, оскільки саме тривала праця на землі створює підставу для політичного представництва [4, с. 331]. Такий хід має неочевидний наслідок. Якщо приналежність виникає з відношення, то вона може бути набута тими, хто прийшов пізніше, і водночас може бути втрачена тими, хто перестав це відношення підтримувати. Спільнота стає крихкою в тому сенсі, що потребує постійного відтворення. Антонсіч описує зворотний випадок, коли національне мислення втручається як організаційний принцип у визначення екологічного включення та виключення [5, с. 305], і саме від цього Липинського відділяє наголос на діяльності. Наближення

двох конструкцій виглядає небезпечним лише доти, доки не проведено розрізнення в самому механізмі приналежності.

Момент праці заслуговує окремого розгляду, оскільки саме він виявився найслабшою ланкою в подальшій рецепції аграризму. Стідс простежує, як категорія землі поєднувалася з категорією праці в дискурсі покращення, і показує, що цей дискурс став теоретичним попередником нової біологічної політичної раціональності [13, с. 191]. Тут криється двозначність. Праця виправдовує право, але водночас відкриває шлях до логіки продуктивності, у якій той, хто обробляє землю ефективніше, отримує на неї більше прав. Липинський цієї двозначності не знімає, і його аргумент подекуди прочитується як обґрунтування переваги господаря над негосподарем [4, с. 96]. Дослідження фіксує це напруження, не намагаючись його згладити. Продуктивна версія аграризму потребує додаткового обмеження, яке не виводиться з самої праці, і таким обмеженням може виступити поняття догляду.

Вернадський вносить у цю картину зміну масштабу. Людська діяльність постає в нього чинником планетарного рівня, і тоді обробіток землі перестає бути локальною справою окремої спільноти [2, с. 402]. Наслідок для нашої теми полягає в тому, що будь-яка цивілізаційна теза про землю виявляється вписаною в ширший процес, який не має національних меж. Белчер і Шмідт розгортають подібну думку на матеріалі Арендт, показуючи, що людські дії, політичні й технічні водночас, скасували модерне уявлення про відокремленість людини від природи [6, с. 112]. Вони ж описують другий сенс прив'язаності до землі, пов'язаний із відчуженням, яке виникає разом із науковою практикою. Тобто зростання здатності діяти на землю супроводжується втратою досвіду цієї землі. Українська традиція цієї другої частини не знала, і саме тут вона потребує доповнення ззовні.

Сучасна ґрунтова література дає мову для такого доповнення. Кшивошинська і Марчезі фіксують, що соціальні дослідники традиційно займалися поверхневими драмами території та її продуктів, залишаючи ґрунт природничим наукам, і що криза ґрунтових екосистем робить перегляд людсько-ґрунтових відношень невідкладним [10, с. 197]. Пуїґ де ла Бельякаса показує зсув від уявлення про ґрунт як інертну речовину, підпорядковану людському використанню, до відчуття спільної живості [12, с. 401]. Цей зсув має пряме значення для нашого аргументу. Догляд відрізняється від обробітку тим, що не вимірюється результатом і не має завершення, а отже не піддається логіці продуктивності. Якщо приналежність до спільноти виводиться з догляду, а не з ефективності, то небезпека, зафіксована в попередньому абзаці, знімається. Українська хліборобська традиція містить елементи такого розуміння, хоча й не тематизує його окремо [3, с. 71].

Феноменологічний вимір цього відношення розкривається через поняття ландшафту праці. Ґруппузо і Вайтгаус повертаються до Інґолдового концепту, наголошуючи, що ландшафт розгортається через часовість, тобто через час, який виникає в самому розгортанні життя через дію [9, с. 593]. Вони ж вказують на головний закид до цього концепту, що стосується браку політичної рефлексії щодо напруг і конфліктів, які супроводжують переплетення різних завдань. Концепт береться тут разом із цим застереженням. Ґеворкян і Сеґовія додають філософську глибину, показуючи, що взаємна динаміка землі й світу в Гайдеґґера стала непрозорою внаслідок модерного впорядкування, за якого земля перетворюється на постійний запас [8, с. 63]. Вони наполягають, що земля не є просто закритим, а є тим, що підноситься як самозамикання [8, с. 74]. Для нашої теми звідси випливає, що земля ніколи не буває цілком привласненою, і саме цей залишок опору робить відношення до неї тривалим.

Останній результат стосується воєнного досвіду. Знищення землі як спосіб ведення війни не вкладається в жодну з розглянутих моделей повністю, оскільки воно не є ані привласненням, ані доглядом. Поттедж і Кінан показують, що фігура номосу від початку містила соціотехнічний вимір, і що Шміттова критика розподілу й виробництва була спрямована проти дискурсів, які приховували момент захоплення [11]. Сучасне знищення ґрунтів додає до захоплення новий елемент, коли землю позбавляють здатності бути землею для будь-кого. Фолкерс описує подібну структуру на прикладі колонізації атмосферного простору [7, с. 622], і ця аналогія дозволяє

говорити про руйнування як окремий тип просторової дії. Белчер і Шмідт нагадують, що відчуження від землі має також практичний вимір і виявляється в утраті спільного досвіду [6, с. 112]. Звідси випливає завдання, яке виходить за межі філософії. Відношення до землі, якщо воно є набутком, потребує передачі, а передача потребує освітніх форм. Андрущенко наголошує на потребі освіти, здатної відповідати на виклики нинішнього століття [1, с. 7], і питання про те, якими мають бути ці форми стосовно землі, лишається відкритим.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що філософія землі як підстава цивілізаційного аргументу може бути побудована двома взаємно несумісними способами. У першому земля виступає субстанцією, що вже містить властивості майбутньої спільноти, і тоді приналежність виявляється спадком, який неможливо ані набути, ані втратити. У другому земля постає результатом тривалого відношення обробітку, права та догляду, і тоді приналежність стає набутком, який потребує постійного відтворення. Українська традиція від хутірської філософії до хліборобської концепції нації рухалася переважно другим шляхом, хоча й не формулювала цього розрізнення експліцитно. Саме ця невисловленість зробила її вразливою до пізніших органіцистських прочитань.

Другий результат стосується внутрішнього напруження, виявленого в самій діяльнісній моделі. Виведення права з праці відкриває шлях до логіки продуктивності, за якою переваги отримує той, хто господарює ефективніше, і ця логіка здатна відтворити ієрархію, від якої відмова від походження мала звільнити. Обмеження, потрібне для зняття цієї небезпеки, не виводиться з поняття праці й вимагає залучення поняття догляду, яке не вимірюється результатом і не має завершення. Сучасні дослідження людсько-ґрунтових відношень дають для цього придатну мову, а феноменологія ландшафту праці додає розуміння часовості, у якій таке відношення розгортається. Українська хліборобська традиція містить елементи цього розуміння, проте потребує доповнення ззовні, оскільки формувалася в ситуації, коли земля ще не поставала об’єктом навмисного знищення.

Третій результат виводить дослідження за межі суто теоретичного завдання. Знищення ґрунтів як спосіб ведення війни не є ані привласненням, ані доглядом, оскільки позбавляє землю здатності бути землею для будь-кого, і цей тип просторової дії потребує окремого понятійного опрацювання. Якщо приналежність до спільноти є набутком, а не спадком, то вона потребує передачі, а передача потребує інституційних та освітніх форм, які на сьогодні залишаються нерозробленими. Перспективу подальших досліджень становить аналіз таких форм, а також розгляд правових механізмів, здатних закріпити відношення догляду в чинному законодавстві про землю. Окремого вивчення заслуговує питання про те, як досвід окупації та повернення територій змінює саму структуру цього відношення.

Інформація про використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті автор використовував генеративну модель Claude (Anthropic) на етапі пошуку англомовних джерел за темою та мовного редагування. Усі теоретичні положення, інтерпретації джерел і висновки сформульовані автором самостійно, кожне цитоване джерело опрацьовано за повним текстом. Інструмент штучного інтелекту не є співавтором, відповідальність за зміст публікації несе автор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Безальтернативна матриця освіти: «розумна освіта» як потреба і реальність XXI століття. *Вища освіта України*, 2024, №1, С. 5-10. https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.1(92).01

2. Володимир Іванович Вернадський і Україна / Нац. акад. наук України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України. (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; Т. 1 ; кн. 2). Т. 1 ; кн. 2 : Вибрані праці / голова ред. кол. О. С. Онищенко ; ред.: Л. А. Дубровіна, А. Г. Загородній ; уклад. О. С. Онищенко. К. 2011. 583 с.

3. Корновенко С. В. Хутірська філософія П. Куліша: біля джерел українського аграризму. Український історичний журнал. 2020. № 5. С. 64–76. DOI: https://doi.org/10.15407/uhj2020.05.064

4. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Відень, 1926. 580 с.

5. Antonsich M. Natives and aliens: Who and what belongs in nature and in the nation? *Area*. 2021. Vol. 53, No. 2. P. 303–310. DOI: https://doi.org/10.1111/area.12679

6. Belcher O., Schmidt J. J. Being earthbound: Arendt, process and alienation in the Anthropocene. *Environment and Planning D: Society and Space*. 2021. Vol. 39, No. 1. P. 103–120. DOI: https://doi.org/10.1177/0263775820953855

7. Folkers A. Air-appropriation: The imperial origins and legacies of the Anthropocene. *European Journal of Social Theory*. 2020. Vol. 23, No. 4. P. 611–630. DOI: https://doi.org/10.1177/1368431020903169

8. Gevorkyan S., Segovia C. A. Earth and World(s): From Heidegger's Fourfold to Contemporary Anthropology. *Open Philosophy*. 2021. Vol. 4, No. 1. P. 58-82. DOI: https://doi.org/10.1515/opphil-2020-0152

9. Gruppuso P., Whitehouse A. Exploring taskscapes: an introduction. *Social Anthropology*. 2020. Vol. 28, No. 3. P. 588–597. DOI: https://doi.org/10.1111/1469-8676.12789

10. Krzywoszynska A., Marchesi G. Toward a Relational Materiality of Soils: Introduction. *Environmental Humanities*. 2020. Vol. 12, No. 1. P. 190–204. DOI: https://doi.org/10.1215/22011919-8142297

11. Pottage A., Keenan B. Planet Electric: Revisiting *The Nomos of the Earth*. *Theory, Culture & Society*. 2026. DOI: https://doi.org/10.1177/02632764251413499

12. Puig de la Bellacasa M. Re-animating soils: Transforming human–soil affections through science, culture and community. *The Sociological Review*. 2019. Vol. 67, No. 2. P. 391–407. DOI: https://doi.org/10.1177/0038026119830601

13. Steeds L. On land, life, and labour: Abundance and scarcity in Locke, Smith, and Ricardo. *Constellations*. 2024. Vol. 31, No. 2. P. 189–203. DOI: https://doi.org/10.1111/1467-8675.12675

REFERENCES

1. Andrushchenko, V. (2024). Bezalternatyvna matrytsia osvity: «rozumna osvita» yak potreba i realnist XXI stolittia [Unalternative matrix of education: «smart education» as a need and reality of the 21st century]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 1, S. 5-10. https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.1(92).01 [in Ukrainian].

2. Onyshchenko, O. S. (Ed.). (2011). *Volodymyr Ivanovych Vernadskyi i Ukraina. T. 1, kn. 2: Vybrani pratsi* [Volodymyr Ivanovych Vernadskyi and Ukraine. Vol. 1, book 2: Selected works]. Kyiv: Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho, 583 s. [in Ukrainian].

3. Kornovenko, S. V. (2020). Khutirska filosofiia P. Kulisha: bilia dzherel ukrainskoho ahraryzmu [P. Kulish's khutir philosophy: at the sources of Ukrainian agrarianism]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 5, S. 64-76. https://doi.org/10.15407/uhj2020.05.064 [in Ukrainian].

4. Lypynskyi, V. (1926). *Lysty do brativ-khliborobiv* [Letters to brother-farmers]. Viden, 580 s.

5. Antonsich, M. (2021). Natives and aliens: Who and what belongs in nature and in the nation? *Area*, 53(2), 303-310. https://doi.org/10.1111/area.12679

6. Belcher, O., & Schmidt, J. J. (2021). Being earthbound: Arendt, process and alienation in the Anthropocene. *Environment and Planning D: Society and Space*, 39(1), 103-120. https://doi.org/10.1177/0263775820953855

7. Folkers, A. (2020). Air-appropriation: The imperial origins and legacies of the Anthropocene. *European Journal of Social Theory*, 23(4), 611-630. https://doi.org/10.1177/1368431020903169

8. Gevorkyan, S., & Segovia, C. A. (2021). Earth and World(s): From Heidegger's Fourfold to Contemporary Anthropology. *Open Philosophy*, 4(1), 58-82. https://doi.org/10.1515/opphil-2020-0152

9. Gruppuso, P., & Whitehouse, A. (2020). Exploring taskscapes: An introduction. *Social Anthropology*, 28(3), 588-597. https://doi.org/10.1111/1469-8676.12789

10. Krzywoszynska, A., & Marchesi, G. (2020). Toward a relational materiality of soils: Introduction. *Environmental Humanities*, 12(1), 190-204. https://doi.org/10.1215/22011919-8142297

11. Pottage, A., & Keenan, B. (2026). Planet Electric: Revisiting *The Nomos of the Earth*. *Theory, Culture & Society*. https://doi.org/10.1177/02632764251413499

12. Puig de la Bellacasa, M. (2019). Re-animating soils: Transforming human-soil affections through science, culture and community. *The Sociological Review*, 67(2), 391-407. https://doi.org/10.1177/0038026119830601

13. Steeds, L. (2024). On land, life, and labour: Abundance and scarcity in Locke, Smith, and Ricardo. *Constellations*, 31(2), 189-203. https://doi.org/10.1111/1467-8675.12675

Vivchar Volodymyr Mykolaiovych
PhD Student at the Department of Social Philosophy,
Philosophy of Education and Educational Policy
Drahomanov Ukrainian State University
9, Pyrohova str., Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0003-9010-1445

LAND AS LABOUR AND LAND AS SUBSTANCE IN THE PHILOSOPHICAL GROUNDING OF THE UKRAINIAN CIVILISATIONAL THESIS

Relevance of the problem. *The war has returned land to the centre of Ukrainian public thought, yet the ways in which the category of land enters civilisational arguments remain theoretically unclarified. Mined fields, destroyed hydraulic structures, removed topsoil and occupied territories are described in public language through the categories of continuity, memory and belonging, that is, through a vocabulary belonging to philosophy rather than to husbandry. At the same time, the figure according to which prolonged habitation of a territory gives rise to a community with a distinctive historical mission carries a burdensome European biography and underlies both interwar Blut-und-Boden thought and contemporary Eurasianist geosophy.*

The aim of the study *is to provide a philosophical grounding for land as a constitutive relation of Ukrainian civilisation, resting upon sustained labour, right and responsibility for the cultivated space.*

Methods. *The study is built upon conceptual analysis, supplemented by a comparative-historical reading of the Ukrainian agrarianist tradition alongside Western philosophy of place. The initial operation is a distinction between two conceptual regimes, in the first of which land appears as the substance of a community and in the second as its relation. Ukrainian sources are read as a source of concepts rather than as a body of testimony, with their historical limitations made explicit. Contemporary theoretical instruments are drawn upon selectively, according to their suitability for the principal distinction. The tradition that derives right from the seizure of land is engaged exclusively through critical reading, while the function of a safeguard against essentialism is performed by studies in the genealogy of the native/alien divide.*

Results. *It is established that the civilisational argument concerning land admits of two mutually incompatible constructions. Under the substantialist regime, belonging proves to be an inheritance that can be neither acquired nor forfeited; under the relational regime, it becomes an acquisition requiring continuous reproduction. The Ukrainian tradition moved predominantly along the second path, yet never articulated this distinction explicitly, and it is precisely this inarticulacy that left it vulnerable to later organicist readings. Juxtaposing Kulish's khutir philosophy and Lypynskyi's agrarian conception of the nation with the British discourse of improvement demonstrates that two traditions lacking any direct contact converge in deriving community from cultivation. An internal tension is identified within the relational model itself, since deriving right from labour opens a path towards a logic of productivity capable of reinstating the very hierarchy that the rejection of descent was meant to dissolve. The limitation required to remove this danger cannot be derived from the concept of labour and calls for the concept of care, which is not measured by outcome. It is shown that the destruction of soils as a method of warfare constitutes neither appropriation nor care, since it deprives land of its capacity to be land for anyone at all, and that this type of spatial action requires separate conceptual elaboration. It is argued that belonging, understood as an acquisition, requires transmission and therefore institutional and educational forms that remain undeveloped at present.*

Key words: *philosophy of land, agrarianism, khutir philosophy, territorial nation, organicism, soil care, taskscape, nomos, Ukrainian civilisation, wartime destruction of land.*

Дата першого надходження статті до видання: 07.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.11.2026